

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Ярошинської Олени Олександрівни

«Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

У світовому та вітчизняному просторі проходять глобальні перебудови в економічній, політичній, суспільній областях. В умовах реалізації в Україні європейського шляху розвитку нового імпульсу отримали не лише дискусії про освітню політику, але й реформи всіх ланок системи освіти. Визначення напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх учителів, із врахуванням вимог сучасних світових тенденцій освіти, розглядається як актуальне питання розвитку українського суспільства, що впливає на формування підрастаючого покоління, а отже визначення майбутнього нашої держави.

Особливо це стосується підготовки майбутніх учителів початкової школи, адже їх поліфункціональна педагогічна діяльність, її важливий соціалізуючий вплив на формування громадянина створює основу для подальшого ступеневого становлення освіченої особистості, що готова до життєдіяльності та життєтворчості на засадах активної суб'єктної позиції.

Важливим напрямом нової стратегії реформування системи вищої педагогічної освіти є надання їй конкурентоспроможності на основі відкритості та мобільності, що стає можливим за умов цілеспрямованого створення освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів з характеристиками: багатомірність, варіативність, комфортність, насиченість ресурсами та інтегрованість. У цьому контексті актуальність теми дисертаційного дослідження О. О. Ярошинської є беззаперечною.

У роботі здійснено теоретико-експериментальне дослідження, що реалізувало провідну ідею дослідника – зміну традиційних підходів до функціонування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі його проектування та надання цьому процесу інноваційності, неперервності й системності.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, представлених у вступі та розділах роботи.

Дисертаційне дослідження виконане на засадах чітко визначеного наукового апарату. Мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження цілісно визначають стратегію наукового пошуку, а загальна та часткові гіпотези окреслюють прогнозовані орієнтири діяльності дослідника, які в процесі теоретичного аналізу та експериментальної роботи доведені автором. Слід відмітити доцільність вибору цілого комплексу теоретичних та емпіричних методів отримання, а також опрацювання інформації й результатів дослідження.

Проведений ґрунтовний аналіз наукових джерел, що репрезентують дослідження проблеми проектування освітнього середовища в психолого-педагогічній теорії та практиці, дав можливість дослідниці розкрити ступінь розробленості актуалізованої проблеми та виокремити етапи розвитку освітнього середовища як об'єкта проектування в професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. Зокрема дисертанткою доведено, що у визначені періоди середовище досліджують та визначають як чинник соціального розвитку, виховання, навчання та професійної освіти.

На схвалення заслуговує висвітлення онтології ключових понять дослідження. Олена Олександрівна здійснила ґрунтовний аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури і на основі нього розкрила сучасний зміст мегакатегорій «освіта», «середовище», «освітнє середовище»; уточнила сутність понять «освітній простір вищого навчального закладу», «освітнє середовище вищого навчального закладу»; визначила ключові поняття дослідження «освітнє середовище професійної підготовки майбутніх учителів», «проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи».

Детальне вивчення результатів дослідження О. О. Ярошинської засвідчило наступне. Концепцію проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи визначають теоретико-методичні засади, що виконують роль регуляторів у проектуванні освітнього об'єкта і забезпечують завершене уявлення про структуру, зміст, форми, методи та засоби вибудовування доцільної освітньої взаємодії в

системі забезпечення якості підготовки майбутніх учителів визначеного напрямку.

У роботі проаналізовано концептуальні засади дослідження проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на методологічному, теоретичному та практичному рівнях наукового пошуку. На основі теоретичного вивчення сутності проектування освітнього середовища в дисертаційній роботі виявлено комплекс підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології, на основі яких здійснюється досліджуваний процес. Науково обґрунтовано принципи суб'єктної взаємодії, зокрема спів-буттєвості суб'єктів освітнього середовища, принцип участі в проектуванні всіх суб'єктів освітнього середовища професійної підготовки та ін.

Наукова новизна одержаних результатів, що узагальнена у вступі до дисертації та в авторефераті, сформульована автором коректно і адекватно. Ми цілком погоджуємося з її положеннями, адже автором вперше цілісно досліджено та обґрунтовано теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; розроблено структуру освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що поєднує соціально-культурне, навчально-виховне, інформаційно-комунікаційне середовища; визначено складники й етапи педагогічного проектування освітнього середовища та компоненти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи; обґрунтовано систему проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі, підтверджено їх взаємозумовленість; розроблено методика проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та інтегровано у вигляді блоків; визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі; виявлено компоненти, критерії, показники та охарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності тощо.

У процесі опонентського рецензування ми дійшли висновку, що категоріально-компонентний аналіз процесу проектування освітнього середовища дозволив визначити сутність складових досліджуваного процесу:

прогнозування, моделювання, конструювання та реалізація, вдало репрезентувати механізм (рис. 1.3, с.103) і алгоритм проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів (табл. 1.4, с. 106–107), представити характеристику взаємопов'язаних етапів життєдіяльності об'єкта проектування – освітнього середовища.

Заслуговує на увагу обґрунтована автором система проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, яка представлена: цільовим, методологічним, суб'єктивним, структурним, процесуальним та результативним компонентами. Її графічне зображення (рис. 1.4, с.108) та детальна характеристика частин системи уможлиблює розуміння загальної концепції їх взаємодії, реалізація яких забезпечує оновлення існуючої моделі середовища з метою отримання кінцевого результату – інноваційного проекту освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Вмотивованим є прагнення дисертантки розробити структуру освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та професійної підготовки в ньому. На сторінках другого розділу О.О. Ярошинська цілісно та послідовно розкриває характеристики динамічних компонентів освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів визначеного напрямку, виокремлених на основі соціально-суб'єктивного структурування: соціально-культурного, навчально-виховного та інформаційно-комунікаційного середовищ. Позитивним є те, що автор дає власні визначення сутності та змісту кожного компонента та характеризує їх відповідно до вимог сучасних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Компонентний аналіз підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності, що представлений з трьох компонентів: ціннісно-мотиваційного (аксіологічного, соціокультурного); гносеологічно-творчого (гносеологічного, когнітивного, творчого); особистісно-діяльнісного (праксеологічного, особистісного, комунікативного) – логічно відтворений у кінцевому результаті підготовки – готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності та її структурі.

Використання комплексу емпіричних методів та діагностичних завдань і методик дозволило дисертантці коректно спланувати та реалізувати завдання експериментальної роботи, визначити критеріально-рівневу базу,

представити висновки щодо гострих проблем проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на пілотажному та констатувальному етапах експерименту.

Особливої уваги заслуговує розроблена дисертанткою модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проєктованому освітньому середовищі. Олена Олександрівна кваліфіковано представляє її у вигляді трьох блоків: методологічно-цільового, змістово-процесуального та діагностично-результативного та обґрунтовує важливість взаємопов'язаних її складників: методологічних засад (підходів, принципів); мети, що зумовлена суспільними вимогами до підготовки майбутніх учителів та їх особистісними цілями і потребами; компонентами підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності (ціннісно-мотиваційний, гносеологічного-творчий, особистісно-діяльнісний); операційно-діяльнісною складовою професійної підготовки в проєктованому середовищі (зміст, форми, методи та засоби підготовки); презентує етапи досліджуваного процесу (академічний, фундаментальний, методичний, навчально-професійний); критерії (ціннісний, пізнавальний, діяльнісний), показники готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності та її рівні (низький, середній, високий), а також педагогічні умови, що забезпечують досягнення прогнозованого результату.

До найважливіших наукових здобутків дисертаційного дослідження Ярошинської Олени Олександрівни, на нашу думку, слід віднести розробку та експериментальну перевірку методики проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня та її ресурсного забезпечення. Авторська методика проектування освітнього середовища виступає комплексним механізмом доповнень та змін освітньої взаємодії в системі забезпечення якості підготовки майбутніх учителів визначеного напрямку.

Інноваційність та ефективність розробленої методики доведено експериментально. У цьому контексті необхідно відзначити організацію та проведення формувального етапу експерименту, його тривалість, масштабність, багатоплановість і цілеспрямованість.

Експериментальне дослідження реалізовано у кілька взаємопов'язаних етапів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: академічний, фундаментальний, методичний, навчально-професійний.

Поетапне впровадження методики забезпечило: реалізацію функціональних завдань в контексті проектування властивостей освітнього середовища, блоковість нововведень у структурні компоненти освітнього середовища та використання запропонованих форм, методів і засобів конструювання зміни освітньої взаємодії в проектуваному середовищі.

З метою реалізації поставлених у роботі завдань та обробки даних педагогічного експерименту дисертантка ефективно використала методи математичної статистики. Ґрунтовний обсяг і результати дослідно-експериментальної роботи засвідчує використання 7 формул для розрахунків і наведені у дисертації рисунки та 19 таблиць з результатами експериментальних даних.

Представлене до захисту дисертаційне дослідження має важливе практичне значення для модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів, яке полягає в розробці та впровадженні в навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів науково-методичних та практичних посібників, методичних рекомендацій, авторських програм та електронних ресурсів, які розкривають теоретичні та практичні основи проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи і забезпечують його реалізацію. Позитивним є те, що ресурсне забезпечення представлено не лише друкованими виданнями: «Педагогічний дизайн», «Інститут кураторства: проектування діяльності», «Організація та функціонування інформаційно-комунікаційного середовища в рамках сучасного освітнього простору», «Організація наукового середовища» та ін., але й електронними платформами: дистанційної освіти «Moodle», Інституційним репозитарієм, сайтом супроводу навчальних посібників тощо.

Подані автором узагальнення у висновках до розділів і загальних висновках дослідження відповідають його завданням та впливають із змісту роботи.

Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами ДАК України. Основні її положення знайшли відображення у публікаціях О. О. Ярошинської, кількість яких відповідає існуючим вимогам. Текст дисертації ідентичний змісту автореферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту.

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що представлена дисертаційна робота є новаторським, самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають важливе теоретико-методичне і практичне значення для розв'язання завдань удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу в цілому, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Підрозділ 1.1. «Ступінь розробленості проблеми дослідження в науковій літературі та освітньо-виховній практиці» дещо перевантажений історико-педагогічним матеріалом та в більшій мірі розкриває ретроспективу становлення освітнього середовища в якості об'єкта наукового дослідження.

2. Представляючи методологічну основу дослідження, дисертантці варто було обґрунтувати відповідно до рівнів наукової методології не лише методологічні підходи, але й визначені принципи.

3. У підрозділі 2.1. «Обґрунтування структурних компонентів освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти» дисертантка визначає компоненти освітнього середовища та структуру професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у ньому. Тому варто було б відобразити це в назві підрозділу.

4. У підрозділі 3.3. бажано було б більш ширше розкрити взаємозумовленість моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі та системи проектування освітнього середовища, що дало б можливість на формульовальному етапі експерименту цілісно представити реалізацію методики проектування освітнього середовища як засобу оновлення обґрунтованої моделі.

5. Позитивно оцінюючи блоковий принцип реалізації експериментальної роботи, вважаємо, що кількість блоків потрібно було пропорційно узгодити з етапами професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в проектованому освітньому середовищі.

Проте, вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Отже, аналіз дисертації та опублікованих наукових праць Ярошинської О. О. дає підставу зробити наступний висновок.

Рецензована робота характеризується глибиною теоретичного аналізу і вагомістю методичних пропозицій. Це завершена науково-дослідна робота, виконана в контексті нових наукових підходів до професійної педагогічної освіти.

Враховуючи актуальність теми, наукову новизну отриманих результатів та їхню практичну значущість, вважаємо, що дисертація «Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи» є самостійною завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а її автор Ярошинська Олена Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

11.06.2015 р.

Офіційний опонент:

*доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України, академік-секретар
Відділення вищої освіти Національна академії
педагогічних наук України*

М. Б. Євтух